¹והיה באכלכם מלחם הארץ מה להלן משלכם ולא משל מעשר אף כאן משלכם ולא משל מעשר לימא מסייע ליה [א]עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי ר"מ וחכמים אומרים חייבת בחלה לימא מסייע ליה היא היא אלא מדבהא פליגי בהא נמי פליגי או דלמא שאני עיסה דאמר קרא ²עריסותיכם ³עריסותיכם תרי זימני: [א]של תרומה טמאה פסולה: דלית בה היתר אכילה: [ב]ושל תרומה טהורה לא יטול: פליגי בה ר' אמי ור' אסי חד אמר [ג]מפני שמכשירה וחד אמר מפני שמפסידה מאי בינייהו כגון שקרא עליה שם חוץ מקליפתה חיצונה למ"ד מפני שמכשירה איכא למ"ד מפני שמפסידה ליכא: [ד]ואם נטל כשרה: למ"ד מפני שאין בה היתר אכילה הרי יש בה היתר אכילה למ"ד לפי שאין בה דין ממון הרי יש בה דין ממון: [ה]ושל דמאי: מ"ט דבית הלל כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי לכם קרינא ביה דתנן [ב][ו]מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי וב"ש עני לא אכיל דמאי דתנן (אין) מאכילין העניים דמאי ואת האכסנאי' דמאי ואמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין את העניים ואת האכסנאים דמאי וב"ה אומרים מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי: [ז]של מעשר שני שבירושלים: למ"ד מפני שמכשירה הרי מכשירה למ"ד מפני שמפסידה הרי מפסידה: [ח]ואם נטל כשרה: למ"ד מפני שאין בה היתר אכילה דברי הכל למ"ד לפי שאין בה דין ממון הא מני רבנן היא: [ט]עליתה חזית: [י]אמר רב חסדא דבר זה [כ]רבינו הגדול אמרו המקום יהיה בעזרו לא שנו אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות כשר אמר (א) ליה רבא אדרבה בשנים ושלשה מקומות הוה ליה כמנומר ופסול אלא אי אתמר אסיפא אתמר על מיעוטו כשר אמר רב חסדא דבר זה רבינו הגדול אמרו והמקום יהיה בעזרו [ל]ל"ש אלא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות הוה ליה כמנומר ופסול אמר רבא [מ]ועל חוטמו ואפילו במשהו נמי פסול: [ה]נטלה פטמתו: תנא ר' יצחק בן אלעזר [ו]נטלה בוכנתו: נקלף: אמר רבא האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא כשרה והא אנן תנן נקלף פסול לא קשיא הא

והיה באכלכם. גבי חלה כתיב: **היא היא.** ודאי מסייע ליה ומאי לימא: **אלא ודאי.** בהא מסייעא ולימא דקאמרינן אסייעתא דאתרוג ומצה קאמר והכי קאמר לימא מסייע לרבי אסי בכולהו דמדבהא פליגי באתרוג ומצה נמי פליגי דהא חד טעמא הוא דהתם נמי לכם כתיב ומצה נמי מחלה ילפא: **או דלמא שאני עיסה.** בהא הוא דקאמר ר"מ פטורה דכתיב מיעוטא יתירא אבל בחד מיעוטא לא נפקא לן דכיון דמשתרי לאכילה אע"ג דלית בה דין ממון לכם קרינא ביה: **שמכשירה.** לקבל טומאה דאמרינן במתני' (דף מב.) מקבלת אשה מיד בנה ומיד בעלה ומחזרת למים בשבת שהיו שורין האגודה בשבת[ד] כדי שלא ייכשו וכשנוגעים באתרוג הוכשר לטומאה דכתיב (ויקרא יא) וכי יתן מים על זרע ואסור לגרום טומאה לתרומה דכתיב (במדבר יח) משמרת תרומתי אמר רחמנא עשה לה שימור: **שמפסידה.** קליפתה החיצונה נמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה כדפרישית: **הרי יש בה היתר אכילה.** לכהן וישראל נמי נפיק בה אם לקחה מכהן הואיל ויכול להאכילה לבן בתו כהן. אבל פדיון אין לה להיות ניתרת לאכילת ישראל והאומר כן רשע הוא: **הרי יש בה דין ממון.** כהן מקדש בה את האשה וישראל נמי אם נתנה לו הכהן מקדש בה את האשה ומוכרה לכהנים והדמים שלו: ה) **של דמאי.** לקחם מעם הארץ וסתם פירותיהן ספק אינן מעושרין: **מאי טעמייהו דב"ה.** הא לית בה היתר אכילה: **וחזי ליה.** דרוב עמי הארץ מעשרין הן וחומרא בעלמא הוא שהעמידו בספק טבל וגבי עניים ואכסניא לא העמידו דבריהם: **אכסניא.** חיילותיו של מלך ומטיל מזונותיהן על בני המדינה: **הרי מכשירה.** ומעשר שני בעי שימור דקודש איקרי דכתיב (ויקרא כז) וכל מעשר הארץ וגו': **למ"ד.** בערלה לפי שאין בה היתר אכילה אבל אי הוה בה היתר אכילה הוה מתכשרא ואפילו לית בה דין ממון הא יש בו נמי היתר אכילה ומתני' דתני כשר דברי הכל היא ואפילו לר"מ דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא מיתוקמא דהא בהא דין ממון לא בעינן דכיון דאכיל לה לכם קרינא ביה: **ומ"ד.** בערלה לפי שאין בה דין ממון דאי נמי הוה בה היתר אכילה הוה פסיל לה משום דליתיה ממון לשאר הנאות כגון מעשר שני בירושלים לר"מ: **מתניתין רבנן היא.** דאמרי מעשר ממון הדיוט הוא ולא ר"מ דאילו לר"מ פסול: ה"ג **אלא אי אתמר אסיפא אתמר: ובחוטמו.** בעובי גבהו שמשפע משם ויורד לצד ראשו: **אפילו כל שהוא פסול.** שנראה שם לעינים יותר משאר מקומות שבו שבאותו עובי אדם נותן עיניו: **תני רבי יצחק בר אלעזר נטלה בוכנתו.** במתניתיה הוה תני להאי נטלה פטמתו בוכנתו לפי שהוא חד ועשוי כמין בוכנא זה לשון מורי הזקן רבינו יעקב. אבל רבינו יצחק הלוי היה מפרש פטמתו ועוקצו שניהם בזנב עוקצו שניטל העץ מה שחוץ לגומא שבאתרוג כשר פטמתו שנתלש העוקץ מתוך האתרוג וחסרו לפיכך פסול והיינו דתני רבי יצחק בר אלעזר נטלה בוכנתו מה שנכנס בתוך האתרוג כבוכנא הנכנס ומכה באסיתא. ולשון רבינו יעקב נראה לי שלא מצינו בכל מקום פטמא עוקץ: **האי אתרוג דאגליד.** נקלף: **כאהינא סומקא.** תמרה אדומה ואף זה לאחר שנקלף נהפך לאדמומית כדרך כל הנקלפים בפירות: בכולה

אתרוג בתפיסת הבית בסוף יש נוחלין (ב"ב דף קנ: ושם) אבל גבי חלה כשאכל ממנה כמה זיתים אם יש משלו כזית יצא ומהאי טעמא נמי ניחא דעיסה של טבל חייבת בחלה כדמוכח בירושלמי דדמאי פרק חמישי דתניא הרוצה להפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה כאחת ובודאי איירי מדזוקק להפריש תרומה גדולה ולא פטרינן ליה מדכתיב עריסותיכם דמיירי בשיש שם חמשת רבעים בלא חלקו של כהן (אע"ג דבפרק ראשית הגז (חולין דף קלה:) ילפינן עיסה דשותפין:

דכתיב עריסותיכם תרי זימני. אע"ג דתרווייהו דרשינן במנחות פרק ר' ישמעאל (דף סז.) למעוטי עיסת נכרי ועיסת הקדש ועוד דריש ליה בפרק ראשית הגז (חולין דף קלה:) לכדי עריסותיכם כשיעור עיסת מדבר הכא דחזי בעלמא הוא: **מפני שמכשירה.** שהלולב כמו שהוא אגוד נותנין אותו במים כדי שלא יכמוש כדתנן בפירקין (דף מב.) ומחזירו למים וכשנוטלו נוטפין מימיו על האתרוג והוה מצי למימר איכא בינייהו שכבר הוכשר: **דאי בעי מפקר נכסיה.** לא הוה צריך להאי טעמא אלא משום דיש בו היתר אכילה לעני כמו לישראל דנפיק בשל תרומה דחזי לכהן ודכוותה בפרק מפנין (שבת דף קכז: ושם) תרומה ודמאי פריך בגמ' דמאי הא לא חזי ליה ומשני כיון דאי בעי מפקר לנכסיה והוה מצי למימר הואיל וחזי לעני כי היכי דשרי התם תרומה ביד ישראל הואיל וחזיא לכהן ובההיא דפרק בכל מערבין (עירובין דף לא.) דתנן מערבין בדמאי ומפרש בגמרא משום דאי בעי מפקר נכסיה התם ניחא דאיצטריך להאי טעמא ליסבה אפילו כסומכוס דפליג על ישראל בתרומה והכא לא פליג: **מאכילין את העניים דמאי ואת האכסנאים דמאי.** משנה בפרק ג' דדמאי ופליגי בגמ' דירושלמי דרבי יונה אמר בעניים חברים ובאכסניא כרבי יהושע כדמפרש התם שהם ישראל ור' יוסי אמר בעניים עמי הארץ היא ובאכסניא נכרי: **ואמר רב הונא תנא ב"ש אומרים אין מאכילין.** וסתם מתני' במס' דמאי דמאכילין ותימה מאי קמ"ל רב הונא במאי דב"ש פליגי ואיכא לשנויי הכא כדמשני פ' בתרא דיבמות (דף קכב.) דתנן ומשיאין על פי בת קול אמר רבה בר שמואל בגמרא ב"ש אומרים אין משיאין וב"ה אומרים משיאין ופריך מאי קמ"ל ומשני דהא קמ"ל דאי משכחת סתמא דתניא אין משיאין ב"ש היא ולא סמכינן עלה: ו) **עלתה חזית על רובו.** בירושל' משמע קצת דבי"ט [ראשון] דווקא מיפסל כדפרישית בריש פירקין: **נטלה בוכנתו.** במתני' פי' בקונטרס בשם ר' יעקב הזקן ניטלה פטמתו ראש האתרוג ודוגמתו הפיטמא של רמון וכאן פי' בקונטרס דר' יצחק בן אלעזר קרי במתני' להאי פטמתו בוכנתו לפי שהוא חד ועשוי כמו בוכנא ובשם רבו רבינו יצחק הלוי פירש דפטמתו ועוקצו שניהם בזנב עוקצו שניטל העץ מה שחוץ לגומא

עין משפט נר מצוה

נח א ב ג ד ה מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה ב סמג עשין מד:

נט ו מיי' פ"י מהלכות מעשר הלכה יא:

ס ז ח מיי' פ"ח מהלכו' לולב הלכה ג:

סא ט י כ מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה ז סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרמח סעיף ט:

סב ל מיי' שם טוש"ע שם סעיף ז:

סג מ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ח:

◆

תורה אור השלם

1. וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ תָּרִימוּ תְרוּמָה לַייָ: במדבר טו יט
2. רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ: במדבר טו כ
3. מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַייָ תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם: במדבר טו כא

◆

רבינו חננאל

לחם מן העיסה, מה עיסה של מעשר שני לא, שנאמר עריסותיכם, אף מצה מעשר שני לא. לימא מסייע ליה, עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים חייבת בחלה, וכי היכי דפליגי בעיסה, הכי נמי פליגי במצה ובאתרוג. ודחינן דלמא שאני עיסה דכתיב תרי זימני עריסותיכם, אבל הני לא. אתרוג של תרומה טמאה פסול. לפי שאין בו היתר אכילה. ושל תרומה טהורה לא יטול. פליגי בה ר' אמי ור' אסי, חד אמר מפני שמכשירה, כלומר משוי לה מנא, וחד אמר מפני שמפסידה במשמוש הידים. איכא בינייהו כגון שקרא עליה שם תרומה חוץ מקליפתה. מאן דאמר מפני שמפסידה, הנה קליפה הפנימית אינה נפסדת וכשר, ומאן דאמר מפני שמכשירה הרי מכשירה ופסולה[א]. ואם נטל כשר. ושל דמאי בית הלל מכשירין, דאית ביה היתר אכילה, דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה, דתנן מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא. ושל מעשר שני בירושלים לא יטול. למאן דאמר שמכשירה הרי מכשירה. למאן דאמר שמפסידה הרי מפסידה. ואם נטל כשר. למאן דאמר לפי שאין לו בה היתר אכילה, דברי הכל היא. למאן דאמר לפי שאין לו בה דין ממון, רבנן היא. מתני' עלתה חזזית על רובו פסול. אוקימנא בין במקום אחד בין במקומות הרבה, אם תצטרף מכל מקומות שיש בו החזזיות נמצאו רוב אתרוג חזזית ופסול. עלתה חזזית על מיעוטו כשר. ואוקימנא במקום אחד אבל בשנים ושלשה מקומות הוה ליה כמנומר ופסול. ובחוטמו אפי' לא עלתה בו חזזית אלא במשהו, פסול. ניטלה פיטמתו. חוטמו של אתרוג ושושנתו, דגרסינן בירושלמי פיקא. ניטלה פיטמתו. נראין הדברים שהוא

מסורת הש"ס

א) פסחים לח. [סנהדרין קיג:], ב) דמאי פ"ג מ"א ברכות מז. שבת קכז: עירובין יז: לא. פסחים לה:, ג) [לעיל לג.], ד) כת"י: כתים, ה) [דיבור זה שייך למשנה דלעיל לד:], ו) [שייך לעיל במשנה לד:].

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' ושלשה מקומות כשר אמר רבא כצ"ל ותיבת ליה נמחק:

◆

גליון הש"ס

גמ' אר"ח דבר זה וכו'. כעין זה לעיל דף לג ע"א:

◆

מוסף רש"י

עריסותיכם עריסותיכם תרי זימני. אבל התם לכם למעוטי שאול וגזול, אבל אתרוג של מעשר שני מאי דאתחזיא ליה לאכילה נפיק ביה ואפילו לר"מ (פסחים לח.). מאכילין את העניים דמאי. דרוב עמי הארץ מעשרים הם וחומרא דרבנן בעלמא הוא (ברכות מז.) וגבי הנך הקילו רבנן (עירובין יז:) לא אסרוהו עליהם מפני שצריכים לחזור על פתח עם הארץ, וסמכו על שרוב עמי הארץ מעשרין (שבת קכז:). ואת אכסניא דמאי. חיל של מלך שמטיל על בני העיר לזונם כשהם ממלחמתו (ברכות מז.) או: חיילות מלכי ישראל המוטלין על בני העיירות לזון להגין עליהם מאויביהן וישראלים הן (פסחים לה:) או: חיל הבא למלך ישראל להלחם על אויביהם וישראלים הם (עירובין יז:) והרי הם כעניים לפי שהם שלא במקומם (ברכות שם ופסחים שם).

◆

רבינו חננאל (המשך)

דד של חוטם, כפיטמא של דד [דתניא בפרק יוצא דופן משתשחיר הפטומה] כדתנן פיטמא של רמון. אבל הא דתני ר' יצחק ניטלה בוכנתו, [ו]הוא קצה העץ הנתון באתרוג, כגון בוכנא דגרסי' בשחיטת חולין האי בוכנא דשף מדוכתיה טריפה. ושם המדוך בוכנא, כדגרסינן בוכנא ואסיתא. ובאתרוג העץ שהוא תלוי בו באילן הוא כמין בוכנא, ובעיקר האתרוג חקוק כמו אסיתא, והעץ נתון בה. וקיימא לן שאם נעקרה בוכנא מן האסיתא, חיישינן שמא (חיטל) [ניטל] מגופו של אתרוג עמה וחסר האתרוג ופסול. אבל אם הבוכנא באתרוג קיימת בתוך האסיתא, ונחתך העץ למעלה הימנה כשר, שהרי העיקר קיים, וזהו ניטל עוקצו כשר. נקלף, אוקימנא בשנקלף כולו, כלומר נפשטה קליפתו החיצונה, כולו פסול, אבל נקלף מקצתו ונשתייר מקצתו כשר. כדרבא דאמר רבא האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא, פי' האתרוג שנקלף עורו במקצת כמו פני תמרה אדומין, כשרה. וגרסינן נמי באלו טרפות הגלודה ר' מאיר מכשיר וחכמים פוסלין, שנקלף עורה כאהינא סומקא. והני מילי כולה אבל נשתייר מקצת מציל בגלודה.

א) הלשון אינו מדוקדק ואולי דר"ל דפסול מליטול לכתחלה.